

Bácsgyulafalva történelmi múltja

*„Ismerd meg a múltad,
Hogy megérthesd a jelent
... és lesz jövőd!”*

Készítette:

Gauder Graciella

7. osztály

Kis Ferenc Általános Iskola

Bácsgyulafalva

Eredet Szaján 1883-ig

Szegedi táj- Bánát- Bácska
Homok-víz, mocsár-bojtorján-televény
Tömör szavak !

Egy-egy generáció állomáshelye, egy-egy sanyarú, küzdelmet, fáradságot követelő élet megállóí, majd megnyugvás a bácskai televényen.

Röviden ez a vándorút ősapáinktól az unokáig. Nézzük ezután az eseményeket időrendben.

Kezünkbe véve a magyar származású Lazár (Lazarus) deák 1526 körül készített, hazánk legrégebbi részletes térképét (1. ábra), láthatjuk, hogy Észak-Bánátot délről egy Balaton nagyságú ingoványos, mocsaras tó, majd a Tisza, Maros, és a Temes folyók határolják. Ezen kívül átszelik az Aranka és a Bega folyók.

1. ábra

Erre az amúgy kítűnő bánáti termőtalajra települt 1806 táján Szeged környékéről eredő 17 bánáti falu, mint például Csóka, Szaján, Jázova, Tizaszentmiklós, Monostor, Tóba, Torda, Töröktopolya, Aracs, Bikács.

Erre utal az a sok ősi családnév, mely már az 1552-es évi egyházi tizedlajstrom szegedi névjegyzékben szerepel.

A Tisza szabályozásával ez a hatalmas terület bizonyos részben lecsapolásra került, de a mélyebben fekvő területeket a Tisza, Maros, Bega, Aranka áradásával évről-évre elöntötte. Temesköz népet az 1870-es év folyton sujtotta az áradás. A víz, ami máshol áldást jelentett, itt szenvedést, kilátástalanságot hozott. Előfordult, hogy évente többször is vetettek, de egyszer sem arattak, s ha arattak is, sokszor térdig érő vízben sarlózták le a kalászokat.

Mintha a természet megsokallta volna azt a sok háborgatást, mint a szorgalmas emberi kéz változtatott a föld arculatán. Az emberek kilincseltek, folyamodványokat fogalmaztak, a munkában megfeszítették minden erejüket, de segítséget nem nyújtott nekik senki.

Szaján akkori pénztárnoka Sípos György volt. Újságolvasó ember lévén tudta, hogy más területeken kisebb gondot jelent a természettel vívott harc. Egy alkalommal felfigyelt egy felhívásra, miszerint a kincstár be akarja telepíteni a még szabadon lévő pusztai földeket. Betelepítésre vár a Kenderesi pusztta Arad táján, a Csanád-megyei pusztta, meg a pusztta Kula

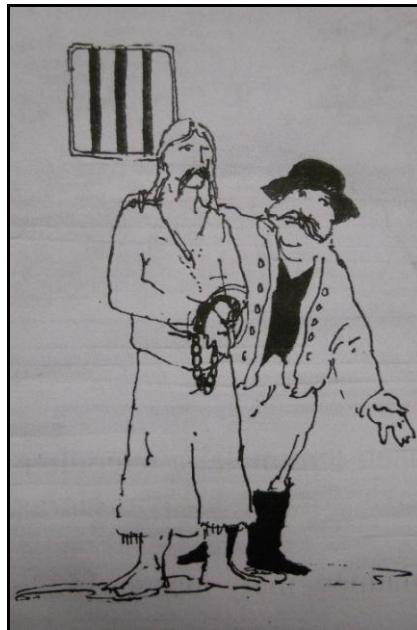
Bácskában. 1880 egyik vasárnapján, a nagymise után a falu háza előtt csoportosultak az emberek. Most is sanyarú sorsukon keseregtek. Közéjük vegyült Sípos György és azt mondta: „Emberek, segíteni kell a dolgon! Most olvastam az újságban, hogy a kincstár építeni akar.” Lett is nagy nyüzsgés az emberek közt. Mindenki ettől a hírtől remélte sorsa jobbrafordulását. Abban állapotok meg, hogy nem szabad elszalasztani a kínálkozó alkalmat.

Először Kikindára ment a vezérek csoportja, s mivel nem voltak járatosak az ügyintézésben, megfogadták Nánási ügyvédet, hogy hivatalosan is lépéseket tegyen a kitelepülés ügyében.

Sípos 1881-ben beszerezte a szomszédos Jázova, Tiszafegyves, Padé, stb. községektől az elszegényedési bizonyítványt. Kérvényt juttattak el az elkeseredett árvízkárosultak Szapáry Gyula grófhhoz, a pénzügyminiszterhez, a kincstári birtokok őrzőjéhez, hogy jelöljön ki számukra új lakóhelyet, ahol kevésbé vannak kitéve a természeti csapásoknak. A miniszter fogadta a szajáni küldöttséget, jóindulattal hallgatta meg kérésüket, és ígéretet tett, hogy Bácskúla kincstári pusztára települhetnek. A települők listájára 500 család íratkozott fel.

Az ember azt hinné, hogy most már minden rendben van, csak idő kérdése, hogy mikor szabadulnak meg a nagy szegénységtől. Pedig még tengernyi akadálya volt a terv megvalósításának.

A víz mellé, ellenségként felsorakozott az uraság, a jószágigazgató, a pap, a csendőrség is. A szolgabíró lázítás vádjával Sípos Györgyöt bezáratta, s az iratokat, melyek a kitelepülésre vonatkoztak, lefoglalta s megtiltotta minden tömörülést, melyen az elvándorlásról tárgyalhattak volna. A kikindai ügyvéd nem merte tovább vállalni a kitelepülés ügyintézését. Valószínűleg megfenyegették. Sípost viszont nem tudták megtörni (2. ábra).

2. ábra

1882-ben két társával kihallgatást kért és kapott Ferenc Józsefnél, a királynál. Őfelsége biztosította őket, hogy Pusztá Kulát meg is kapják!

A csendőrségen azonban kitudódott a huncutság: kiderült, hogy Sípos hamisan lett bebörtönözve, hogy nem lázító, hanem a szegénység vezére, akit a király is fogadott.

Ekkor már nem volt mit tenni, mert a felbőszült tömeg gyülekezni kezdett a falu háza előtt, követelvén vezérért. Sípos megérkezett és magával hozta a király értesítését is, miszerint a betelepítésre megkapták Pusztá Kulát.

A település tervét már készítették Zomborban, sőt Ormai Adolf kincstári mérnök egy pár másolatot is készített a leendő faluról és határáról.

A vezérek egy része elutazott Bácskába, Puszta Kúlára, hogy jelen legyen, amikor báró Podmanitsky Ármin kincstári igazgató kiméri a településre szánt területet. A vezérek útközben megvizsgálták az útviszonyokat, kijelölték a pihenésre alkalmas területeket, mert az 500 családnak nagy helyre van szüksége éjszakára.

Az emberek elrendezték adósságaikat, kit pénzben, kit gabonában, kit jó szóban. Elbúcsúztak rokonaiktól, az ismerősöktől, a kedves kis családi háztól, így egyenként vágták el azokat a szilárdabb vagy lazább szálakat, amelyek a faluhoz voltak kötve. A gyereksereg elbúcsúzott a Vilmatéri 80 éves iskolától, meg Nagy József tanítótól. A tanító úr meghallgatta a búcsúbeszédet, csak később mondta meg, hogy: „Jövőre én is utánatok megyek Puszta Kúlára!”

Sípos elküldte futárait a hírrel, hogy a kitelepülők legyenek készen, ha az idő kedvező lesz, október 1-én indulnak Bácskába.

Mintegy 200 kocsi gyülekezett a Szaján körüli utakon, hogy tizenhét község szegényeiből alakult karaván elindulhasson reménységgel az új hazába. Sípos kocsija a karaván élén ment. A kocsisor lassan bandukolt. Végre elérték a Tiszát, a kompot. Lassan, nagyon lassan haladt a kétszáz kocsi átkelése. Mire az utolsó kocsi is felkapaszkodott a bácskai oldalra, leszállt az est. A vezérek által megjelölt helyen a tábor letelepedett. Vacsora után ki-ki aludni tért, az örök maradtak a tűz körül. Másnap reggel elindultak, estére már Bácsstopolyán voltak. A harmadik nap reggelén izgatott volt már mindenki, hiszen szerettek volna mihamarabb megérkezni az „ígéret földjére”, s látni Puszta Kulát! Nincs uraság! A föld termékeny, a talajvíz mélyen, még azt is álmodták, hogy pár év múlva meggazdagodva fogadhatják a szegény Szajánban maradt rokonaikat. A déli órákban meg is érkeztek a majdani falu helyére. A topolyai-kerényi országút két oldalán helyezkedtek el a kocsikkal. A lovakat kifogták, etettek, az asszonyok készítették az elemóziát, a férfiak hozzáfogtak a kunyhók tervezéséhez. Egyesek kukoricaszárból, mások nádból készítették. Október második felében már kétszáz kunyhó állt a mai Bajszai úton (3. és 4. ábra).

3. ábra

4. ábra

Temesköz elszegényedett új hazát választott népe hivatalosan 1883. október 29-én vette át új községének területét.

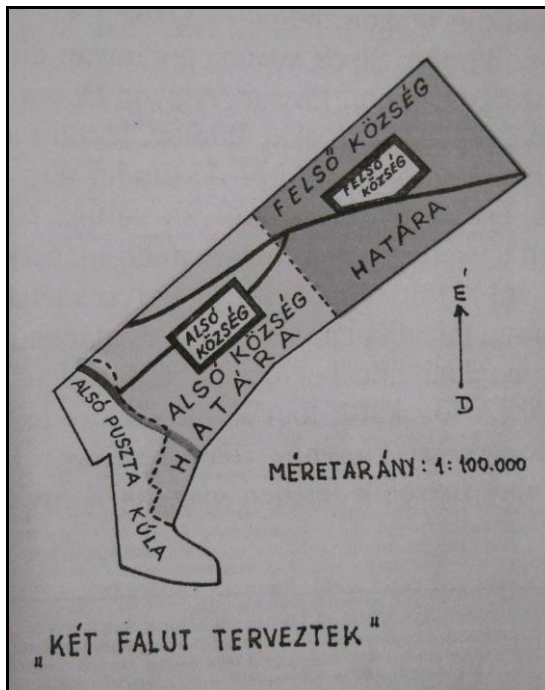
A telepesek szántottak, vetettek, hogy legyen mit enni a következő évben. Még senki sem tudta, hogy kinek hol lesz a telepe, de enni a következő esztendőben is kell. Ezért kiharítottak maguknak egy-egy darab földet és bevetették ősziakkal. Amikor befejeződött a munka, a családok nagy része visszament Bánátba, de sokan maradtak itt is és kunyhóikban vészelték át a telet.

Most hagyjuk magára a fáradt telepeseket és nézzük meg, hogy intézkednek a kincstár vezetői.

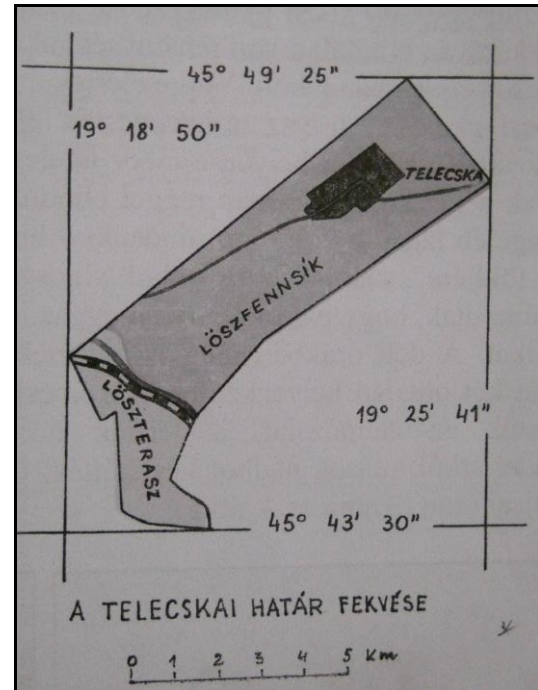
Új falu a pusztán 1883-tól

Pusztá Kulára eredetileg két falut terveztek: Felső és Alsó községet (5. ábra). A Felső községbe magyar ajkú katolikusokat akartak telepíteni, családonként 4-4 katasztrális hold földdel. Dr. Hajnald Lajos kalocsai érsek nem egyezett ezzel a tervvel: „Ne tegyenek két koldust Pusztá Kulára. Építtessék egy falu családonként 8-8 hold földdel!”.(6. ábra) A kincstár elfogadta az érsek javaslatát.

Gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszter neve után Pusztá Kula felvette a Gyulafalva nevet.

5. ábra

6. ábra

1884 tavaszán ígérete szerint Nagy József tanító is megérkezett, hogy segítségére legyen az idegenbe szakadt lakosságnak. Gyulafalván akkor szó sem lehetett iskoláról, tanításról, hiszen az emberek el voltak foglalva a falu építésével. Nagy József megkapta a falu tervrajzát. Ezen fel volt tüntetve minden utca és minden házhely. Kis cédulákat szabott, arra ráírta 500-ig a házhelyek számait. A lapokat egy nagy fazékba tette és összekeverte. A felsorakozott lakosság sorban húzott egy-egy numerust. Kinek-kinek hova szólt a házszáma, ott kezdte a ház építését.

Először csak kis putrikat építettek, ahol a család meghúzhatta magát az idő viszontagságai elől. Amikor elkészültek ezek a szükséglakások, csak utána kezdett hozzá a nép a rendes házak építéséhez.

A vertfalhoz szükséges földet a falu északnyugati részén kijelölt helyről termelték ki. Itt keletkezett a mai Sárgásödör. A putriknak nem volt kemencéje, így szó sem lehetett kenyérsütésről. A mindennapi kenyér elkészítését úgy oldották meg, hogy a Sárgásödör magas löszfalába kemencéket vájtak, még kéménylyukakat is készítettek hozzá. A kemencében állandóan égett a tűz vagy sült a kenyér.

Ugyanekkor kijelöltek a falu közepén két hold földet a piactér részére, majd a Köztér közepén kijelölték a templom helyét. A plébánia, iskolaépületek, községháza, jegyző és az orvos részére is kijelöltek egy-egy házhelyet., fél-fél hold nagyságban. Ezen kívül a falu keleti részén a temető és a faiskola részére egy-egy, a tanító és a lelkész számára pedig tíz-tíz hold földet.

A falu írásban állandó összeköttetésben volt a telepítő kincstárral. Közigazgatásilag pedig Kerényhez tartozott. Mivel az új falunak papja nem volt, az érseki hivatal elrendelte a kerényi plébánosnak, hogy Gyulafalván végezzen népszámlálást. Ekkor már 2500 lelket számláltak. A tanköteles gyermekek számát ebből az időből nem ismerjük pontosan, de számuk 380-ra tehető. Ennyi gyermeket már nem hagyhattak iskola nélkül.

Iskola épül

1885. február 28-án az érseki hatóság 636-os számú rendeletével Nagy Józsefet, volt Vilmateri tanítót bízta meg az iskola vezetésével.

Gondoljuk csak el, hogy milyen lehetett az „oktatás”! délelőtt 190 gyerek egy szobában! Az iskolában semmilyen felszerelés nem volt. Bakota László lakásából egy szoba iskolahelységül havi 1 forinton három évre lefoglaltatott. 1885. február 26-án állapították meg rendeletileg a tanító fizetést, miszerint a tanítónak jár:

- a) ingyen lakás, fűtéssel
- b) tíz hold föld a kincstárból
- c) 300 Ft kalocsai egyházmegyei pénztárból három évre
- d) stólailleték, a megyében előforduló felnőtt temetés után 15 krajcár, gyerektemetés után pedig 7 krajcár
- e) a tanítói föld bérbe volt adva. A haszonbért a zombori adóhivatal kezelte. A tanító itt vehette fel a járandóságát.

1885. szeptember 10-én Horváth Ignác, uradalmi igazgató megbízta Sípos Györgyöt, hogy Greif József kalocsai építőmesterrel menjen Szivácra, hogy az építendő iskolához az anyagot megszerezzék.

A következő év tavaszán megkezdődött az építkezés, a már említett Greif József vállalkozó vezetésével. A telepések fuvar és kézi munkával kötelesek voltak hozzájárulni az építkezéshez. A munka nagyon szépen haladt, úgyhogy még abban az évben, november elején megkezdődött benne a tanítás. Ezt követően épült a többi középület is: a faluháza, a paplak, az egészségház, az óvoda, stb.

Mivel már említettem a település kezdettől fogva Kerény (Kernya) községhez tartozott, minden hivatalos ügyes-bajos dolgot ott lehetett elintézni. Anyakönyvezetés - születés, házasság, elhalálozás - elintézése itt történt. 1886 decemberében Kalocsán elkészítették az anyakönyveket. 1887. január 1-től kezdődött Gyulafalván az anyakönyvezés, amikor is a kalocsai érsek Veisz Mihály áldozárt bízta meg a telepések lelki gondozásával. Az első istentiszteletet 1886. december 31-én tartották meg Gyulafalván az új iskolaépületben. Ezután mindjobban szakadoztak Kerénnyel az összekötő szálak. De viszont a másik oldalról nézve a kerényi tehetősebb német családok kezdtek beszivárogni a faluba. Azok a családok, akik nem tudták kifizetni a kincstárnak a telepükért járó pénzt, elköltöztek és a helyükre más nemzetiségű lakosok települtek.

1884-ig 40 német, majd a következő három évben még 22 német család költözött Gyulafalvára. Megjelentek a romák is. A családokat véve alapul 1897-ben 436 magyar, 62 német és 2 roma család élt itt. A lakosság létszáma 1932-ig növekvő, majd csökkenő irányzatot vett. A második világháború után, országszerte csökken a falusi lakosság létszáma. Ezekben az években megnövekedett a szerbek, horvátok és romák száma. Az 1971-es

népszámlálás adatai alapján a magyar ajkú lakosság száma lényegesen megfogyatkozott, s azóta is folyamatosan csökken.

Önnálló költségvetése készült a községnek. Míg 1894-ben Kerénytől elkülönítve belügyminiszteri engedéllyel a település nagyközséggé lett.

Tíz év és kilenc hónap telt el az ideköltözéstől. Eddig tartott a letelepedés. Ezután már mindenütt úgy szerepelt a falu mint Gyulafalva nagyközség.

Az eddig leírottakból kitűnik, hogy mennyi erőfeszítés, munka, bizalmatlanság, fenyegetés, lemondás, keserűség, levélváltás, kérvényezés, folyamodvány, a szomszédok megvetése, nélkülözés volt az osztályrésze az idetelepült őseinknek.

Itt tartom szükségesnek megemlíteni illetve felsorolni azon családi neveket, akik e szűkebb kis közösséghez tartoztak:

1. Árok (Monostor)
2. Ács (Törökbecse)
3. Acsai (Szaján)
4. Budai (Tóba, Udvarnok)
5. Bezdán (Szaján, Pusztapéteri)
6. Borbély (Lőrincfalva)
7. Bogdán (Szaján)
8. Bálint (Monostor, Aracs, Magyarcsernye, Tóba, Tizzaszentmiklós)
9. Barta (Szaján)
10. Bacsó (Szaján)
11. Balog (Szaján, Csóka)
12. Bata (Kisorosz)
13. Berta (Törökkanizsa)
14. Dudás (Kikinda)
15. Égető (Szaján, Padé)
16. Erdei (Szaján)
17. Farkas (Németcsernye, Torda)
18. Gyömbér (Szaján)
19. Horváth (Szaján, Törökbecse, Jázova)
20. Kocsis (Kisorosz)
21. Kéri (Temes, Monostor)
22. Kovács (Padé, Szaján, Kikinda, Beodra)
23. Lábadi (Kis-Bikács, Szaján)
24. Lázár (Törökkanizsa, Udvarnok)
25. Mészáros (Jázova, Szaján)
26. Makó (Torda, Resica)
27. Palatinus (Csóka, Szaján, Bikács)
28. Sándor (Kanizsmonostor, Szaján, Csóka)
29. Szabó (Szaján, Tizzaszentmiklós)
30. Szögi (Tizzaszentmiklós)
31. Újfalusi (Tizzaszentmiklós)

(Megjegyzés: a névsor nem teljes. A névsor alapja a születési-, házassági-, elhalálozási anykönyv-sor)

A falu tehát felépült. A vajdasági típushoz tartozik. Utcái egyenesek, kilencven fokban metszik egymást (8. ábra). A falu közepén négyszögletes tér van, s annak a közepén helyezkedik el a templom (9. ábra). 56 méteres tornyával uralja a környéket. Onnan szemmel

lehet tartani nem csak a határt, de a harmadik falut is. A tér körül vannak a következő épületek: a XIX. század utolsó éveiben épült községháza, a posta, az egészségház, a paplak, az óvoda 1906-ban épült fel és 1971-ben átadott kultúrotthon .

A Bácska löszfennsíkján, a telecskai dombok déli peremén elterülő település 1922-ben az addigi Bácsgyulafalva község helyett a Telecska nevet kapta.

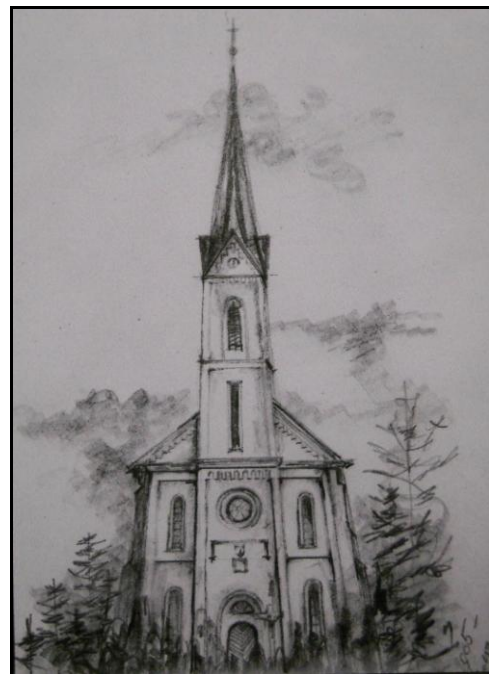
A rendszeres kultúrélet már 1890 táján kezdődött a faluban. Először az új iskolaépületben tartottak szórványosan műsort. Főleg a tanulók akkor nagyon is szokásos, évzáró ünnepe volt látványos. Azokban az években hétköznapiokon a tantermekben tanítás folyt, vasárnap és ünnepnapokon templomi célokat szolgáltak, esténként pedig kultúrműsor színhelyévé váltak. 1971. november 26-án azután végleg megoldódott az egyesületi otthon otthon kérdése. Ekkor adták át ugyanis rendeltetésének az új kultúrotthont. Az új otthon az egyesület munkájának eszményi feltételeket biztosít.

7. ábra

8. ábra

9. ábra

Ebben az épületben kapott helyet többek között a falu könyvtára is. 1961. szeptember 1-én a Kultúr-Közüktatásügyi Közösség határozata értelmében az egész zombori járáshoz

tartozó településeken összegyűjtötték az egyesületektől, intézményektől azokat a könyveket, amelyeknek szórakoztató vagy közművelő tartalma van. S ezekből a könyvekből helyi könyvtárakat létesítettek a zombori városi könyvtár részeként.

A bánáti életből viszont csak a szokásaink, szájhagyomány útján terjedt balladáink, népdalaink és tájszólásunk maradt fenn. Ezen szokások ápolására napjainkban egyre több csoport alakul. Némely ünnepet még ma is ünneplünk: pl. falualapítás emlékére azóta minden évben megtartjuk a karóünnepet (ti. a határkarók leverésével jelölték ki a falu helyét). Az őszi búcsúkor, amelyre a szajáni atyafiság, a temesközi összes rokonság és mindazok, akik elszármaztak a faluból, erre az ünnepre hazajönnek.

A gazdasági életben még mindig jelentős a dohánytermesztés. A dohányt, mely ezen a vidéken ismeretlen volt, a telepések hozták magukkal Bánátból.

A szokásainkhoz tartoznak a lakodalmak és a disznótorok is. Itt szeretnék idézni egy részletet Lábadi Gyula verséből:

***„Elmúltak a disznótorok, megölte a kultúra,
Mert hiszen most mindenkinek dísznek kell csak a szoba.
Díszes szoba, kevés barát, nem hívják már a komát...
Mindenki csak behúzódik, nem csinálnak lakomát.***

***Nagyon változott a világ, felülről a feneke:
Odújába behúzódtott a kultúra embere.”***

S végül e pár szó:

Bízunk benne, hogy gyermekeink, unokáink szívében is felerősödik az a szándék, mely egymás megismeréséhez, a családi kapcsolatok szorosabbá tételéhez fog vezetni.

Szeretnénk ha e rohanó világ által szétszakított családi, rokoni kapcsolatok újra felerősödnének.